

СОВРЕМЕНА МАКЕДОНСКА ОДБРАНА

Издавач:

МИНИСТЕРСТВО ЗА ОДБРАНА НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

Адреса на Редакцијата:

Министерство за одбрана

Списание „СОВРЕМЕНА МАКЕДОНСКА ОДБРАНА“

ул. „Орце Николов“ 66 1000 Скопје

Телефони: 02 3128 276 и тел. факс 02 3113 527

Интернет адреса: WEB на Министерството за одбрана: www.morm.gov.mk

, публикации, СОВРЕМЕНА МАКЕДОНСКА ОДБРАНА на
македонски и на англиски јазик

Списанието излегува два пати годишно.

СОВРЕМЕНА МАКЕДОНСКА ОДБРАНА

ТЕОРЕТСКО СПИСАНИЕ НА МИНИСТЕРСТВОТО ЗА ОДБРАНА НА РМ

ИЗДАВАЧКИ СОВЕТ

генерал-мајор *Насер СЕЈДИНИ*, *претседател*

проф. д-р *Трајан ГОЦЕВСКИ*

проф. д-р *Росе СМИЛЕСКИ*, *полковник*

м-р *Димче ПЕТРОВСКИ*, *бригаден генерал*

Афродита КОСТОВСКА

Сашко ДИМОВ

доц. д-р *Методија ДОЈЧИНОВСКИ*, *полковник*

доц. д-р *Мухамед РАЦАЈ*, *полковник*

м-р *Жанет РИСТОСКА*

УРЕДУВАЧКИ ОДБОР

проф. д-р *Трајан ГОЦЕВСКИ*

проф. д-р *Росе СМИЛЕСКИ*, *полковник*

м-р *Жанет РИСТОСКА*

проф. д-р *Зоран НАЦЕВ*

доц. д-р *Драге ПЕТРЕСКИ*, *полковник*

доц. д-р *Методи ХАЦИЈАНЕВ*, *мајор*

Главен и одговорен уредник: проф. д-р *Трајан ГОЦЕВСКИ*

Заменик главен уредник: проф. д-р *Росе СМИЛЕСКИ*, *полковник*

Одговорен уредник од МО: м-р *Жанет РИСТОСКА*

Технички уредник: *Билјана ИВАНОВА*

Ликовно решение на корица: *Кочо ФИДАНОВСКИ*

Лектор: м-р *Жанет РИСТОСКА*

Печат: „СТЕДА ГРАФИКА“ – Скопје

Сите права се резервирани

Се забранува репродуцирање на публикацијата и нејзините делови, како и нивно трансформирање во разни медиуми: електронски, магнетни ленти, механичко фотокопирање, снимање и друго, без писмено одобрение на издавачот и авторите.

All rights reserved

No part of this publication may be reproduced, stored in a retrieval system or transmitted in any form or by any means: electronic, electrostatic, magnetic tape, mechanical photocopying, recording or otherwise, without permission in writing from the publisher and authors.

Според мислењето на Министерството за култура бр. 07-7144/2 од 27. 12. 1999 година, за списанието „СОВРЕМЕНА МАКЕДОНСКА ОДБРАНА“ се плаќа повластена даночна стапка.

СОДРЖИНА

1

*Општо-теоретски, доктринарно-стратешки и други теми
од областа на одбраната*

Марина МИТРЕВСКА

ТИПОЛОГИИ НА МИРОВНИТЕ ОПЕРАЦИИ 7

3

Евроатлантски интеграции

Методи ХАЦИ ЈАНЕВ

**ОД ДРУГАТА СТРАНА НА ТРАДИЦИЈАТА: СУШТИНАТА НА ПОТРЕБАТА ОД
НОВИОТ КОНЦЕПТ НА НАТО И МОЖНОСТА ЗА РЕПУБЛИКА
МАКЕДОНИЈА 19**

Марина МАЛИШ-САЗДОВСКА

ЕКОЛОШКАТА БЕЗБЕДНОСТ НИЗ ПРИЗМАТА НА ИНТЕРПОЛ 33

Тони ПЕТРЕСКИ

**УЛОГАТА НА ВОЕНАТА ДИПЛОМАТИЈА ВО ЗАЧЛЕНУВАЊЕТО
НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА ВО НАТО 41**

4

Техничко-технолошки достигнувања, вооружување и опрема

Драге ПЕТРЕСКИ, Љупче ДИМИТРИОСКИ, Елениор НИКОЛОВСКИ

**ТЕОРЕТСКО - АНАЛИТИЧКИ ОСВРТ НА ОДРЖУВАЊЕТО НА
НЕБОРБЕНИТЕ МОТОРНИ ВОЗИЛА ВО АРМИЈАТА НА РЕПУБЛИКА
МАКЕДОНИЈА 57**

Александар ПЕТРОВСКИ, Славко АНГЕЛЕВСКИ, Андреј ИЛИЕВ АПЛИКАЦИЈА НА ГЕОГРАФСКИТЕ ИНФОРМАЦИСКИ СИСТЕМИ (ГИС) ВО ВОЕНИТЕ СИМУЛАЦИИ ВО ОДБРАНАТА	65
---	----

Југослав АЧКОСКИ, Методија ДОЈЧИНОВСКИ САЈБЕР-КРИМИНАЛ И ЗАШТИТА НА ДИГИТАЛНИТЕ ПОДАТОЦИ ВО КОМПЈУТЕРСКИТЕ МРЕЖИ	77
--	----

5

Странски автори

Милан МИЛОШЕВИЌ ПРОМЕНЕТЕ ВО РАЗУЗНАВАЧКО-БЕЗБЕДНОСНИОТ СИСТЕМ НА РЕПУБЛИКА СРБИЈА	95
--	----

6

Зриѓи темелни од областа на безбедноста, одбраната и заштитата

Игор ЃОРЕСКИ ОСНОВНИ ПРИНЦИПИ И ЗАКОНИ НА ЛИДЕРСТВОТО	107
Зоран ЈОВАНОВСКИ РАЗУЗНАВАЧКИТЕ КОМПОНЕНТИ ВО ПРОЦЕСОТ НА ДОНЕСУВАЊЕ ОДЛУКА ВО ЗДРУЖЕНАТА ОПЕРАТИВНА КОМАНДА НА АРМИЈАТА НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА	115

ТИПОЛОГИИ НА МИРОВНИТЕ ОПЕРАЦИИ

Марина МИТРЕВСКА

Филозофски факултет, Институт за безбедност, одбрана и мир

Апстракт: Во фокусот на трудот е ставена типологијата на мировните операции. Истражувањето е фокусирано кон анализа на повеќе типологии на мировните операции и тоа како последица на различни критериуми според кои се класифицираат операциите. Конкретно, во трудот се анализира разграничувањето на мировните операции од периодот на Студената војна и по неа со примена на типологија на операции за зачувување на мирот од Првата и од Втората генерација. Во таа смисла, значајно е да се напомене дека по крајот на Студената војна се афирмира нова типологија на операции за зачувување на мирот. Токму затоа, во трудот се прави сеопфатна анализа на типологијата на мировните операции според авторот Марак Голдинг (Marrak Goulding).

Клучни зборови: мировни операции, типологии, Студена војна, операции.

TYPOLOGY OF PEACE SUPPORT OPERATIONS

Abstract: The paper focuses on typology of peace support operations. The research aims at analyzing more typologies of peace support operations as a consequence of different criteria according to which operations are being classified. More specifically, the paper analyses the delimitation of peace support operations in the Cold War period and after wards with application of typology of operations for peace-keeping after the First and Second generation. In that sense, it is important to emphasis that after the end of the Cold War the new typology for peace-keeping operations is affirmed. That is the reason why the paper makes an extensive analysis of typology of peace support operations according to the author Marrak Goulding.

Key words: peace operations, typologies, Cold War, operations.

Вовед

Мировните операции сфатени како инструмент преку којшто се реализира и се изразува колективната безбедност во меѓународната практика, се често споменувана активност на меѓународните политички и безбедносни организации. Во овој контекст значајно е да се напомене дека мировните операции се значајни затоа што земјите кои учествуваат во нив со свои воени, полициски, стопански или други сили со тоа ја докажуваат својата посветеност на меѓународната безбедност, мирот и стабилноста.¹

Мировните операции историски им се припишуваат на Обединетите нации, иако и пред основањето на Организацијата постоеле повеќенационални воени активности за воспоставување или чување на меѓудржавните граници во Европа. Вообичаено, тие беа договорени во рамките на мировните договори по завршување на војните. Понекогаш, тие се спроведуваа како експедициски операции на една голема сила, но со согласност на другите (на пример, шведски мировни сили во покраината Шлезвиг-Холштајн во 1848-1849, со одобрување на Берлинскиот конгрес од 1878 год., австроунгарската окупација и анексија на Босна и Херцеговина). Границата меѓу мировните операции за меѓународна стабилност, односно со империјалистички цели, не беше сосема јасна. Веднаш по крајот на Првата светска војна имаше повеќе мировни операции врзани за мировните договори. Меѓународните сили го чуваа мирот на териториите чија иднина требаше да се реши со плебисцити (сојузничката комисија во 1920 година ја надгледуваше територијата на Коруска, затоа што мешовитото германско-словенечко население требаше да реши дали територијата ќе ѝ припадне на Австрија или, пак, на новото Јужнословенско Кралство). И Лигата на народите, основана на крајот на Првата светска војна, спроведуваше активности споредливи со операциите за зачувување на мирот во рамките на Обединетите нации. Во најпознатите мировни операции од тој период спаѓаат воените и полициските сили кои Велика Британија, Италија, Холандија, Шведска и Чехословачка ги испратија во германскиот регион Сар, заради плебисцит за приклучување кон германскиот Рајх².

Како надополнување на ова е и аргументот дека со основањето на Обединетите нации во 1945 година и мировните операции стапуваат во нова фаза на развој, односно во фаза на „модерни мировни операции“. Во таа смисла, истражувачите на мировните операции сметаат дека иако денес мировните операции за зачувување на мирот најчесто ги поврзуваме со Обединетите нации, таквата техника на завршување на конфликти и воспоставување на мир не е спомената во Повелбата на Обединетите нации. Имено, при основањето на Обединетите нации беше предвидено големите сили, т.н. „постојаните 5“ (Permanent Five) членки да имаат водечка улога во зачувувањето на меѓународниот мир и безбедност. Така, на пример, во шестата глава од Повелбата на ОН во чл. 33 до 38 се предвидени механизми на мирно решавање на спорови како што се преговори, анкети, посредување, помирување, арбитража, судско решение, примена на регионални договори или други мирни средства по сопствен избор на страните во спорот. Тоа се дипломатско-правни средства. Во гл. 7 од Повелбата на ОН (од чл. 39 до 51) предвидени се акции во случај на загрозување на мирот, повреда на мирот и агресија. Мерките се однесуваат на санкции и принудни акции. Така,

¹ Митревска М, (2010): Превентивна дипломатија, Филозофски факултет, Скопје, стр.139

² Jelusič Ljubica, (2005): Mirovne operacije in vloga Slovenije, Fakultet družbene vede, Ljubljana, p.15

чл. 41 предвидува санкции во облик на прекинување на стопански односи, железнички, поморски, воздушни, поштенски, телеграфски, радио и други телекомуникациски средства и прекинување на дипломатски односи³.

Се смета дека операциите за зачувување на мирот, какви што се развиваа од 1947 година натаму, пред сè за време на Студената војна, всушност, се израз на неспособноста на Советот за безбедност на Обединетите нации, со согласност на сите постојани членки, да формира класични операции за наметнување на мир. Сите мировни операции што ги водат Обединетите нации за наметнување на мирот ја носат кратенката Обединети нации ОН (United Nations - UN). **Операциите ги изведуваат мировните сили составени од разновиден персонал.** Воениот персонал во составот на мировните сили на ОН заради забележителната боја на шлемот стана познат како „сини шлемови“, односно „сини баретки“. Сините шлемови беа употребени за првпат во мировната операција УНЕФ 1 на Синај, за припадниците на мировните сили да се разликуваат од инвазиската британска војска. Стануваше збор за вообичаени шлемови на војниците обоени со сина боја. Подоцна, сините шлемови и сините баретки станаа стандарден дел на облеката на припадниците на мировните сили на ОН⁴.

Оттука, периодот по 1947 година, кога се појави првата иницијатива за евентуална операција за зачувување на мирот во рамките на Обединетите нации до денес можеме да го поделеме на три клучни фази:

Првата: од 1947 до 1956 година, кога се развиваат, пред сè набљудувачки мисии со помал број воени лица со, по правило, повеќе дипломатски одошто воени овластувања.

Втората: од Суецката криза во 1956 година до 1988 година кога се развива редица долготрајни операции за зачувување на мирот, поврзани со конфликти на Студената војна. Периодот завршува со само уште пет преостанати мировни операции, но годината 1988 е и година на почетокот на крајот на Студената војна.

Третата: по 1988 година, кога рапидно се зголемува бројот на меѓународни вооружени судири и, како последица, се зголеми и бројот на мировните операции⁵.

1. Типологии на мировните операции

Постојат повеќе типологии на мировните операции и тоа како последица на различни критериуми според кои се класифицираат операциите. Во литературата која ги разграничува мировните операции *од периодот на Студената војна и по неа* се применува типологијата на операции за зачувување на мирот од **Прва и Втора генерација**, при што станува збор за класификација на операции за зачувување на мирот.

Додека, пак, *во однос на степенот на вооруженост на припадниците*, мировните операции се делат на: **набљудувачки и полесно вооружени операции**.

³ Исто, од стр.15-17

⁴ Исто, стр.16-17

⁵ Исто, стр.17

Во однос на бројот и разновидноста на учесниците во операциите, мировните операции се делат на **традиционални и комплексни**.

По крајот на Студената војна се афирмира нова типологија на операции за зачувување на мирот и тоа на авторот **Марак Гоулдинг**, кој операциите прецизно ги дефинира според **интензитетот на употребата на сила и според степенот на развиеноста на државната инфраструктура кај примачите на мировните сили**.

1.1. Прва и Втора генерација операции за зачувување на мирот

Во операциите за зачувување на мирот разместувањето на мировните сили на Обединетите нации во многу случаи значеше замрзнување на, повеќе или помалку, поволната воена положба на спротивставените страни, кои заради присуството на мировните сили не би можеле или не би смееле повеќе да се судрат. Требаше да уследат различни видови дипломатски и политички облици на решавање на спорови. Во согласност со нивните мандати, мировните операции не беа наменети за решавање на конфликти туку за спречување воен судир. Имено, политичките сили на скараните страни и меѓународната заедница требаше да бараат политички решенија, додека современите мировни операции настанати по Студената војна така поставените ограничувања ги надминуваат. Тие, покрај зачувување на мирот, воспоставуваат услови за ред, стабилност и развој на кризните региони. Со такво разликување дојдовме до прва можна типологија на мировните операции, кои во однос на употребата на мировните сили, ги делиме на мировни операции од прва генерација (First-generation Peacekeeping) и мировни операции од Втора генерација (Second-generation Peacekeeping). Мировните операции од Првата генерација се однесуваат на периодот од 1947-1988, односно на периодот на Студената војна, т.е. прва и втора фаза на развојот на операции за зачувување на мирот. За периодот по 1988 година карактеристична е доминација на мировните операции од Втората генерација, но продолжуваат и тие од Првата.

Општи карактеристики на мировните операции од Првата генерација се:

- Тоа се мировни операции воспоставени заради спорови во процесот на деколонизација.⁶
- Тие беа воспоставени само во кризните региони каде што беше постигната согласност на членките на Советот за безбедност на Обединетите нации.
- Мировните сили гарантираа за договорите усвоени во рамките на Обединетите нации.
- Во поделениот Совет за безбедност на Обединетите нации, каде што секогаш постоеше ривалитет меѓу постојаните членки немаше согласност за воени

⁶ Од вкупно 13 воспоставени мировни операции само една не беше поврзана со деколонизацијата

колективни акции во духот на гл. 7 од Повелбата на Обединетите нации, туку понекогаш беше можно постигнување на согласност за примена на ненасилни, односно послаби сили. Таквите благи акции не ги загрозуваа интересите на големите сили. Многу конфликти, пред сè заради напнатоста меѓу Истокот и Западот, воопшто не беа разгледувани во Советот за безбедност на Обединетите нации.

- Со оглед на тоа што мировните операции за зачувување на мирот не беа предвидени во Повелбата на ОН, исто така не постојеа стандарди за нивното водење и затоа требаше да се дефинираат повеќе или помалку обврзувачки начела на нивниот тек⁷.

Основните начела на операции за зачувување на мирот од Првата генерација се дефинирани од страна на **Даг Хамаршелд** (во својство на генерален секретар на ОН) и **Лестер Б. Пирсон** (во својство на претседател на Генералното собрание на ОН во периодот на 1952 и 1953 година), и тие се:

1. *Начело на согласност на спротивставените страни за основање на мировна операција* – мировна операција е можна дури по примирјето и врз основа на согласноста на инволвираните држави. Без согласноста на спротивставените страни операцијата не може да се спроведе, освен ако Советот за безбедност на ОН не го измени мандатот на операцијата во операции согласно гл. 7 од Повелбата на ОН со примена на принудна акција.
2. *Начело на неупотреба на сила* – мировните сили треба да ја ограничуваат примената на сила само на самоодбрана, но и тоа како крајно средство.
3. *Начело на доброволен придонес на контингенти војници од мали, неутрални држави* – составот на мировните сили е гаранција за праведноста во спорот. Најпосакуван е воен персонал од неинволвирани земји. Советот за безбедност на Обединетите нации избегнуваше користење на војници од петте постојани членки на Советот и од земјите соседни на земјите на конфликтот.
4. *Начело на непристрасност* – неинволвираните земји (помали, неутрални држави) полесно ги исполнуваат очекувањата во врска со рамноправен третман на скараните страни. Мировните сили не смеат да создаваат воена предност за која и да е страна во спорот, ниту, пак, смеат да ги обвинуваат скараните страни.
5. *Начело на надзор на генералниот секретар на Обединетите нации врз мировната операција.*
6. *Начело на соработка на спротивставените страни со мировните сили* на кои треба да им се овозможи слободно движење и спроведување на задачите⁸.

⁷ Jelusic LJ.: (200

⁸ Преземено од Jelusic LJ.: 2005:22

Имено, наведените начела станаа основа за дејствување на мировните сили, освен во времето на Студената војна, но, по крајот на истата, се покажа дека тие се и причина за неефикасноста и долготрајноста на некои мировни операции.

Главната дејност на тие мировни операции е интерпозициска, насочена кон спречување на непријателства и кон поттикнување на политички дијалог меѓу скараните страни⁹.

Мировни операции од Втората генерација се актуелни во периодот од 1988 до 1992 година. Во овој период беа основани 13 нови мировни операции. Бројноста на мировните операции зависи од зголемувањето на бројот на судири заради попуштање на напнатоста по крајот на Студената војна, од намалувањето на значењето на ветото во Советот за безбедност и од зголемената улога на Обединетите нации при решавањето на меѓународните спорови.

Во такви околности одредени начела за операциите од Првата генерација се почитуваа, додека, пак, одреден број се променија. Така, во некои случаи се напушта согласноста на спротивставените страни како услов за дејствување на Советот за безбедноста на Обединетите нации. Имено, се смета дека во услови на внатрешни конфликти и во граѓански војни тешко може да се добие согласноста на спротивставените страни. Зголемена е подготвеноста за примена на сила, која пред тоа беше дозволена само за самоодбрана. Примена на сила против една од спротивставените страни, исто така, го руши и начелото на непристрасност. Во тие операции учествуваат и силите на постојаните членки на Советот за безбедност на Обединетите нации, но и членките на Обединетите нации на кои инаку уставите им забрануваат испраќање на војници во странство, како што е на пример Германија. Некои земји ги менуваат своите долгогодишни одлуки за испраќање на невооружени војници во испраќање на војници со оружје за примена во самоодбрана како што е примерот со Швајцарија.

Активностите на таков вид операции се одвиваат на целото подрачје на земјата на операцијата и тие се од воен и невоен карактер.

1.2. Набљудувачки и вооружени операции

Намената на типологијата е да се прави разлика меѓу операциите во кои вообичаено учествуваат офицери како набљудувачи на различни мировни процеси, како на пример процеси на разоружување и исполнување на склучени спогодби. Набљудувачите носат лично вооружување. Во ретки случаи и за краток период набљудувачките мисии, можат да се засилат со пешадиските единици, но почесто се засилени со логистички единици, пред сè кога станува збор за поголем број

⁹ Isto, 22.

набљудувачи. Нивна задача е собирање на информации и пренесување на истите на генералниот секретар и на Советот за безбедност на Обединетите нации. Спротивно на набљудувачките операции **вооружените операции** имаат со мандат предвидено соодветно оружје, пред сè станува збор за лесно вооружување на пешадиските единици кои заради сопствена безбедност имаат на располагање оклопни возила. Оружјето е наменето за самоодбрана на учесниците¹⁰.

1.3. Традиционални и комплексни мировни операции

Традиционални операции за зачувување на мирот претставуваат операции во кои учествуваат само воени лица и чиј мандат е ограничен само на разграничување на спротивставените страни. Основна цел на овие операции не е решавање на спорови или отстранување на причините за нив, бидејќи за таквите задачи се грижат спротивставените страни сами, односно политичките и дипломатските претставници на меѓународната заедница. Додека, пак, воените сили го одржуваат статус кво, односот на силите во кој се можни преговори. Овој тип операции некои современи аналитичари, а пред сè дел од светското јавно мислење, погрешно ги критикуваат како неефикасни бидејќи не го разрешиле конфликтот. Во овој случај, тоа не била основната намена на операциите. Имено, за успешност на таквите операции не се виновни воените мировни сили туку вината треба да се бара во скараните страни и во неуспехот на политичките фактори. Затоа, комплексните мировни операции треба да претставуваат одговор на немоќта на традиционалните операции, пред сè при разрешување на основниот конфликт. За комплексните операции е карактеристична соработката на воените и невоените сили, при што, пред сè невоените мировни сили се мошне разновидни. Учествуваат и цивилни полицајци, високи службеници, цивилни набљудувачи, стручњаци за политички системи и невладини организации, главно како составен дел на мандатот на мировната операција¹¹. Подеднакво е значајно да се наведе дека во последната деценија е забележано зголемување на бројот на невладини организации присутни во регионот на мировната операција, но тие не се нејзин официјален составен дел, но сепак воените мировни сили се грижат и за нивната безбедност. Намена на оваа голема воено-стопанско-социјално-политичка инфраструктура што се населува во кризниот регион е повторно воспоставување на државни органи, делови на стопанство, здравство, школство, судски систем и пред сè оформување на нов политички систем¹².

¹⁰ Види пошироко Jelusic Lj., 2005:22-23

¹¹ Hansen Annika, (2002): From Congo to Kosovo: Civilian Police in Peace Operations. New York, London: Oxford University Press, The International Institute for Strategic Studies. Adelphi Paper 343.

¹² Jelusic Lj., 2005: 23